

ბორის ღარჩია

**ვაჟა-ფშაველას წინააღმდეგ ბრძოლა
და იოსებ სტალინი**

ამ თემამდე ნოდარ ალანიაზე სტატიის წერამ მიმიყვანა.

2009 წელს ჟურნალ „ქართულ მწერლობაში“ დაგებეჭდე მოზრდილი წერილი „ნოდარ ალანიას გახსენება“ (ნოემბერ-დეკემბერი, № 6), რომელიც შემდეგ გადაგებეჭდე ჩემს წიგნში¹. მასში საკმაოდ ვრცლად მიმოვიხილავ მის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას. როცა ჩემს ამ შესანიშნავ მეგობარზე, უტყუარ კაცსა და მოქალაქეზე ვსაუბრობ, გვერდს ვერ ავუვლი ერთ ცნობას, რომელიც ბეჭდურადაა გამოთქმული: თითქოს ნოდარი ამბობდა, რომ დიდმა ვაჟამ გაზეთ „ივერიაში“ ილიას წინააღმდეგ ამხედრებული სოსო ჯუღაშვილი კარგა მაგრად გალახა და კიბეზე დააგორაო.

აქედან გამოჰყავთ დასკვნა, რომ ვაჟა-ფშაველას წინააღმდეგ 1951-1952 წლებში ჩვენი რესპუბლიკის მეთაურ კანდიდ ჩარკვიანის თაოსნობით ჩატარებული ამაზრზენი კამპანია სათავეს იოსებ სტალინისაგან იღებდა, მისგან მოდიოდა. ამის მიზეზი თითქოს ის პირადი წყენა იყო, რაც „ივერიაში“ მას მწერალმა მიაყენა: ბელადმა ვაჟას ეს შეურაცხყოფა არ დაუვიწყა და სამაგიერო ამით გადაუხადაო.

ამის სარწმუნო წყაროს ვერვინ ასახელებს, ზეპირად და წერილობითაც კი ზოგიერთი დაბეჯითებით იმეორებს.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების მკვლევარი **თამაზ ჩხენკელი** აღნიშნავს: „სტალინის ინიციატივით და დავალებით უარყოფილი იყო ვაჟას შემოქმედება საქართველოში და ეს სახელმწიფოებრივი დონის ძიების დონეზე იქნა ჩატარებული. ამბობენ, თითქოს ვაჟას შემოელახა ახალგაზრდა სოციალ-დემოკრატი ჯუღაშვილი. არ არის გამორიცხული! ვაჟას წიხლით დაუგორებია გაზეთ

¹ ფილოლოგიური ძიებანი, I, თბ., 2013, გვ. 446-469.

«დროების» კიბეზე პეტერბურგიდან ჩამობრძანებული ვინმე აშინოვი (...) და ახალგაზრდა ჯულაშვილის გალახვა არ გაუჭირდებოდა. მაინც რატომ არ უყვარდა რუსთაველის ერთი სტროფის რუსულად მთარგმნელს, ილიასა და აკაკის «დამფასებელ» სტალინს ვაჟას პოეზია? იმიტომ ხომ არა, რომ აღიზიანებდა ვაჟას ღრმა მითოსი, მისი უნივერსალური მსოფლმხედველობა და პირწმინდად ქართული მსოფლშეგრძნება, რაკი თვითონ ქმნიდა თავის უბადრუკ, კომუნისტურ ფსევდომითოსს და ლოკალურ ფსევდოფილოსოფიურ მატერიალიზმს?«²

ვაჟა-ფშაველას ცხოვრების მკვლევარი გივი ხორნაული აღნიშნული კამპანიის თაობაზე წერს: „ვაჟა-ფშაველას მიმართ დაუნდობელი ბოღმა არ ამოდიოდა ბოლშევიკები(ს), იგივე სოციალ-დემოკრატების გულიდან, რაკილა ის თავის დროზე ეწინააღმდეგებოდა მათ კოსმოპოლიტიზმს, რაკილა ილია ჭავჭავაძის ეროვნულ პოზიციაზე იდგა სიკვდილამდე. როგორც მისი ძმები და სხვა ახლობელნი მაშინ უცილობლად ამტკიცებდნენ, ამიტომ მოაკვლევინეს გამოსაწერად გამზადებული ვაჟა ექიმებს. მეორე შვილი დაუხვრიტეს, ძმა მოუკლეს.

ამას გარდა, სტალინს ვაჟას მიმართ პირად უღიწვევაც ჰქონდა გულში. ეს ამბავი ჩაწერილი, დაბეჭდილი მე პირადად არსად შემხვედრია, ზეპირად კი ხშირად მომიხმენია, თვით ზვიად გამსახურდიასაგან, რომელმაც პირველ გამოცემასთან დაკავშირებით გამოთქმულ შენიშვნასთან ერთად ამაზეც მითხრა, მეორე გამოცემაში აუცილებლად შეიტანეო. მეორე გამოცემაში უკვე ჩემდაუნებურად გამომჩნა. ახლა საოცრად განათლებულმა მკურნალმა ზუტა პაჭკორიამ დამამძალა – აუცილებლად შეიტანეო. ეს ეპიზოდი კი ასეთია:

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ «ივერიაში» იოსებ (სოსო) ჯულაშვილს გამოუქვეყნა პირველი ლექსები სოსელოს ფსევდონიმით. ამ ლექსებმა, რომელთა შორის იყო «ვარდს გაეფურჩქნა კოკორი», საერთო მოწონება დაიმსახურა. ეტყოდა ილია, რა თქმა უნდა, ასეთი ლექსები კიდევაც მოგვიტანეო. სოსომ კი კომუნისტური იდეოლოგიით გადაძლამებული ლექსები მიუტანა. ილიამ უარი უთხრა მათ დაბეჭდვაზე. სოსო დაემუქრა «ჩამორჩენილ ნაციონალისტს», ხვალ მოვალ და აგაფეთქებო. არ გაუჭირდებოდა, რადგან მოწინააღმდეგებს, მით უმეტეს თავადებს, როგორც კლასობრივ მტრებს, დაუნდობლად

² თამაზ ჩხენკელი, ტრაგიკული ნიღბები, თბ., 2009, გვ. 291-292. ხაზგასმა აქ და ქვემოთ, ყველგან, ჩემია – ბ. დ.

უსწორდებოდნენ პროლეტარიატის დიქტატურისათვის მებრძოლნი.

მეორე დღეს, სანამ ეს მეზნებარე რევოლუციონერი გამოხნდებოდა, «ივერიის» რედაქციაში ვაჟა-ფშაველა მივიდა. ილიამ ცოტა ხნის საუბრის შემდეგ შესჩივლა:

— ეს რა ახალგაზრდობა მოდის, ვინ არიან, ეს კაშნეგადაგდებული რევოლუციონერი მოკვლით დამემუქრაო.

ვაჟამ დაამშვიდა: მე არ წავალ, მოვიდეს ერთი აქ და მე ვასწავლი ჭკუასაო.

მოვიდა ისიც. როგორც კი ილიას უკმეხად მიმართა, ვაჟამ ჯერ ერთი-ორი შემოჰკრა, მერე დაითრია, ჰკრა წიხლი და კიბეზე დააგორა.

ისეთი გულბორბოტი კაცი, როგორც სტალინი იყო, იოლად ვერ მოინელებდა ასეთ შეურაცხყოფას. (ვაჟა — ბ. დ.) მოკლეს, ერთხანობას დაასამარეს კიდევ მისი შემოქმედება, მისი სახელი საბჭოთა წყობილების დამყარების შემდეგ, მაგრამ არ აკმარეს. დროდადრო კვლავ ცოფი უვლიდათ³.

აქ უნდა შევნიშნოთ: ი. სტალინის ლექსები ადრეც⁴ და ამ ბოლო ხანებში რამდენიმეჯერ თავმოყრილად დაიბეჭდა, ცალკე ბროშურადაც კი. ისინი, მათი თემატიკა სათანადოდ და საგანგებოდ არის განხილული, მაგრამ მათში სოციალისტური და კომუნისტური არაფერია. პირიქით, პატრიოტიზმით, იმჟამინდელ მამულიშვილთა სიყვარულითა და ღრმა რელიგიურობითაც კია გამსჭვალული. მეორეც, სოსო ჯუღაშვილი იმ კაშნეს, რომელიც მას 1905 წლის რევოლუციის დროინდელ გადაღებულ სურათში უკეთია, ყოველთვის, 90-იან წლებშიაც, განუყრელად დაატარებდა? ანდა კიდევ 1915 წელს სოსო ჯუღაშვილს რა ძალა ჰქონდა ისეთი, რომ „საავადმყოფოდან გამოსაწერად გამზადებული“ ვაჟა ექიმებს მოაკვლევინა?

რევაზ (რეზი) თვარაძე თავის მოგონებებში დაბეჯითებით ამბობს, რომ ი. სტალინი ვაჟას **მტრობდა**. ამას ასე გვისაბუთებს: „დღესდღეობით მრავალმა არც იცის, ბევრს აღარ ახსოვს, ან არ სურს გაიხსენოს, რა ღაღადავი იყო ატეხილი მაშინ, სწორედ ცხრაას ორმოცდათერთმეტ-ორმოცდათორმეტ წლებში, ვაჟა-ფშაველას ენასთან დაკავშირებით. ამას დასაბამი, ვგონებ, რომ არ მეშლება თარიღი, ცხრას ორმოცდაათ წელს მიეცა, როდესაც ქართველ

³ გივი **ზორნაული**, ცხოვრება ვაჟა-ფშაველასი, მესამე შევსებული გამოცემა, თბ., 2008, გვ. 364-365. სტილი დაცულია.

⁴ ჟურ. „მნათობი“, 1937, № 5.

მეცნიერთა ჯგუფი სტალინს ეახლა და ახალგამოსული წიგნი მიართვა - «ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის» პირველი ტომი. საიმდროოდ ეს დიდი კულტურული მოვლენა იყო.

საუბარი, რაღა თქმა უნდა, ქართული ენის, სახელდობრ, სალიტერატურო ენის საკითხებს შეეხო. მაშინ უთქვამს ბელადს ამგვარი ფრაზა (ასე გადმომცა ჩემმა ნაცნობმა იქ დამსწრე ერთი პიროვნების ნათქვამად, თითქოს უეჭველ ფაქტად):

— როგორც ცნობილია, ახალ სალიტერატურო ქართულ ენას საფუძველი ჩაუყარეს ილია ჭავჭავაძემ, აკაკი წერეთელმა და იაკობ გოგებაშვილმა.

— და ვაჟა-ფშაველამ, — შეუშველებია სიტყვა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს (ანუ კანდიდ ჩარკვიანს — ბ. დ.), რომელიც, ცხადია, მოვალე იყო, ამ შეხვედრას დასწრებოდა.

ამის პასუხად ბელადი წამოდგა, ჩიბუხი გააწყო, გაიარ-გამოიარა და მერე ხაზგასმით თქვა:

— ახალ სალიტერატურო ქართულ ენას საფუძველი ჩაუყარეს ილია ჭავჭავაძემ, აკაკი წერეთელმა და იაკობ გოგებაშვილმა“.

ბატონი რევაზი განმარტავს: „ხომ ცხადია, რასაც ნიშნავდა ეს ყოველივე — წამოდგომა, ჩიბუხის გაწყობა, ბოლთის დარტყმა და ადრე ნათქვამი ფრაზის სიტყვასიტყვით გამეორება — დიდი ბელადის უკიდურეს გაღიზიანებას. აქედან ერთი ნაბიჯი რჩებოდა აფეთქებამდე, გამღიზიანებლის უმოწყალოდ გასრესამდე. სწორედ ასე აღიქვა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველმა მდივანმა მომხდარი და ამ მხრივ მართალიც იყო. სხვა მხრივ არ იყო მართალი, საქართველოში დაბრუნებულმა ვაჟა-ფშაველას მიწასთან გამასწორებელ კამპანიას რომ დაუდვა სათავე. ან იქნებ ასე ვთქვათ — ვითარების მსხვერპლი იყოო.“

ალბათ ვერასოდეს შევიტყობთ, მართლა გაცოფდა თუ არა სტალინი ვაჟა-ფშაველას ხსენებისას. შესაძლოა, საქართველოს კომუნისტთა ლიდერის რეპლიკამ დააკარგვინა წონასწორობა, რაკი ფორმულად ჩამოქნილი მისი დებულება ვიღაცამ არასრულად შერაცხა და ისე გაკადნიერდა, ამ დებულების სრულყოფა მოიწადინა თავის ჭკუით. სულ არ იქნებოდა გასაკვირი, ასე რომ ყოფილიყო საქმე. თუმცა ისიც შესაძლოა, როგორც მერე და მერე ითქმოდა თბილისში, სტალინს ვაჟა-ფშაველას მიმართ ჰქონდა პირადი ანტიპატია. ეს იმიტომო, მარწმუნებდა აწ განსვენებული ლიტერატორი ნოდარ

აღანი, რომ ახალგაზრდობისას სოსო ჯუღაშვილს რომელიღაც გაზეთის რედაქციაში დიდი უსიამოვნება შეემთხვა ვაჟა-ფშაველასთან და ამან, გაცეცხლებულმა, სოს-ელს კიბეზე დააგორაო. ეს თუ მართალია, სხვა მიზეზის ძეგნა აღარც იქნებოდა საჭირო, რადგან, კარგად არის ცნობილი, დიდი ბელადი მიმტევებლობით და ქრისტიანული შემწყნარებლობით არასოდეს გამოირჩეოდა და ალბათ გაჭირდება ამგვარი შემთხვევის გახსენება, როცა ვისიმე წყენა შეერჩინოს და უსასტიკესი სამაგიერო არ მიეზღოს.

ასეა თუ ისე, საქართველოს კომპარტიის ლიდერი დაფეთებული ჩამოქანდა თბილისს და ის კამპანია ააგორა, ვაჟა-ფშაველას წინააღმდეგ მიმართული“.

ბოლოს ამთავრებს: „ის სამარცხვინო კამპანია დღემოკლე აღმოჩნდა, სხვა რომ არაფერი, სტალინის აღსასრულის ფაში იყო მოახლოებული და ამის შემდეგ ვაჟა-ფშაველას შერჩენება ამ მოხალისე კრიტიკოსებისთვისაც კი თავისთავად კარგავდა ყოველგვარ აზრს. ეგ არის, ცხრაას ორმოცდათერთმეტ-ორმოცდათორმეტ წლებში ვაჟას წინააღმდეგ შემართული პროფესორები თუ დოცენტები ამას ვერ საზღვრავდნენ, ბელადიც და მის მიერ აწყობილი სისტემაც, საკუთარი პერსონის არ იყოს, სამარადჟამო, წარუვალ რაიმედ მიაჩნდათ“.

მოგონების ეს ნაწილი, რომელიც შემდეგ რ. თვარაძის წიგნშიაც გადაიბეჭდა, 2006 წლის გაზაფხულზე გაზეთ „კალმასობაში“ გამოქვეყნდა (№ 3, გვ. 4). თუმცა ამ მკვლევართა დასახელება რად გვინდა, როცა ამ საქმეში ი. სტალინს ხელს პირდაპირ თავად კ. ჩარკვიანი ადებს. მოვუსმინოთ მას: „ი. სტალინი, რასაკვირველია, კარგად იცნობდა ვაჟა-ფშაველას პოეზიას. საეულისხმოა, რომ ვაჟას ის ზოგჯერ გვართ იხსენიებდა – «ლუკა რაზიკაშვილის ლექსიო», იტყოდა. ჩანს 90-იან წლებში, როცა სოსო ჯუღაშვილს ქართულ პოეზიასთან უშუალო დამოკიდებულება ჰქონდა, დიდი პოეტის ფსევდონიმი იმდენად არ იყო დამოუკიდებელი, რომ გვარი მთლიანად შეეცვალა. სტალინი დროდადრო გაიხსენებდა და ზეპირად იტყოდა ვაჟას ლექსს «სიტყვა გადვადე ხალხშია», მისი პოემების მონუმენტურობასაც ხშირად ხაზს უსვამდა.

1950 წლის ოქტომბერში სტალინთან, ცივ წყაროზე, ლაპარაკი ჩამოვარდა ქართული ლიტერატურის შესახებ. შევეხეთ ვაჟა-ფშაველასაც, რომლის პოეზიას მე ძალიან მაღალი შეფასება მივეცი. სტალინს თავისი აზრი მაშინ არ გამოუთქვამს, მან მხოლოდ ის

მთხოვა, რომ მისთვის ვაჟა-ფშაველას თხზულებები გამოემეზავნა. სამი დღის შემდეგ ვაჟას ოთხ თუ ხუთტომიანი გამოცემა სტალინის მაგიდაზე იდო. გავიდა თითქმის თვენახევარი და 1950 წლის 30 ნოემბერს, გვიან ღამით, ი. სტალინმა გავრიდან დამირეკა. შედგა საკმაოდ გრძელი საუბარი ვაჟას პოეზიისა და მსოფლმხედველობის შესახებ. დილით ეს საუბარი ჩავიწერე მთელი შესაძლებელი სიზუსტით. ავტენტურობისათვის მომყავს მისი ტექსტი ორიგინალის ენაზე.

Товариш Сталин: Я получил книги Важа-Пшавела, прочитал и на днях пришлю вам обратно. Должен вас разочаровать. Вы говорили, что Важа-Пшавела - гений. Он действительно большой талант, но мировоззрение его очень отсталое. Ни одной большой проблемы он не ставит. Замкнулся в отсталых районах Пшави и хевсуретии и ничего, кроме междоусобных войн и мелких стычек между хевсурами, пшавами и кистами не видит и не описывает. Ни экономического, ни культурного развития Грузии он не замечает. Эти вопросы не пользуются его вниманием.

Язык у Важа-Пшавела провинциальный, старый, непонятный. Характерно, что каждый том его сочинения снабжен тольстым словарем. Иначе читатель не поймет его произведений. Акакий Церетели был, конечно, прав, упрекая его в отсталости языка;

*«ენას გიწუნებ, ფშაველო,
მგოსანო მაღალ მთისაო,
თუმც კი გვითესავ მარგალიტს,
მკითხველიც იმას მკისაო!»*

Акакий Церетели и Илья Чавчавадзе создавали единый литературный язык, а Важа-Пшавела признает за каждым провинциальным наречием право литературного языка. Для него все равно на каком языке пишутся поэтические произведения. В этом – безнадежная отсталость Важа-Пшавела.

Меня удивляет вступительная статья Геронтия Кикодзе. Марксист он или не марксист? Он не дает правильной оценки идеологии⁵.

კ. ჩარკვიანი ამ საკითხზე ი. სტალინთან საუბარს უფრო ფართოდ გადმოგვცემს 1989 წლის 3 თებერვალს გაზ. „ლიტერატურულ საქართველოში“ დაბეჭდილ წერილში „საჭირო განმარტება“, რომელიც კი-

⁵ კანდილ ჩ ა რ კ ვ ი ა ნ ი, განცდილი და ნააზრევი, თბ., 2004, „მერანი“, გვ. 510-511.

მი კლიმიაშვილის კრიტიკული წერილის პასუხია. ეს მასალა საჭირო სისრულით გადმოცემულია გიგი ხორნაულის ზემორე დასახელებულ წიგნში, სადაც არის აგრეთვე ამონაწერები 1951 წლის 10 იანვარს თბილისის საქალაქო პარტიულ კონფერენციაზე კ. ჩარკვიანის მოხსენებიდან, რომელიც კონფერენციაზე სხვა გამომსვლელთა სიტყვებთან ერთად 14 იანვარს გამოქვეყნდა გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“ და რომელმაც საფუძველი დაუდო ვაჟა-ფშაველას წინააღმდეგ აგორებულ კამპანიას. აქედან დავიმოწმებ ზოგიერთ ადგილს, რომლებიც კ. ჩარკვიანის წიგნში არ შესულა:

„ი. სტალინი სიტყვას ბანზე არასოდეს არ ავლებდა, პირდაპირ დავალებასაც ყოველთვის არ იძლეოდა. ასეთი იყო მისი ხასიათის ერთ-ერთი ნიშანი. შემდგარი მსჯელობიდან დასკვნა თვითონ უნდა გამოგეტანა და საჭირო ღონისძიება გაეტარებინა. ხანგრძლივი გამოცდილებით ვიცოდი, რომ, თუ ამას არ გაუაკეთებდი, უხერხულ მდგომარეობაში ჩაგვარდებოდი. ადრე თუ გვიან სტალინი გპკითხავდა – ამა და ამ საკითხზე რომ ვილაპარაკეთ, რა ზომები მიიღეთო?

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებითი შემკვიდრების შეფასება აუცილებელი გახდა და, რადგანაც ის სტალინისაგან მომდინარეობდა, საბჭოთა საზოგადოების სამსჯავროზე ცენტრალური კომიტეტის მეშვეობით უნდა ყოფილიყო გამოტანილი. ამგვარი კრიტიკის როლში გამოსვლა ჩემთვის სასიამოვნო არ იყო, მაგრამ მოვალეობას თავს ვერ ავარიდებდი.

გაგრძელდა განმეორებითმა ზარმა დამარწმუნა, რომ ჩემი მოსაზრება სწორი იყო. ამჯერად სტალინს საქართველოს ოლქებად დაყოფისათვის მზადების მიმდინარეობა აინტერესებდა. როცა ამ საკითხს მოვრჩით, მან მკითხა:

— რა ქენით, ვაჟა-ფშაველას შეფასებას შეურიგდით?

— საერთოდ კი, ამხანაგო სტალინ, მაგრამ მისი ზოგიერთი მომენტი მაინც ძალიან მკაცრად მეჩვენა.

— ხომ გახსოვთ სიტყვები, რომლითაც მარქსი «გოთას პროვრამის» კრიტიკას ამთავრებს? — «მე ვთქვი და ვიცხონე სული», თქვენ კი, როგორც ვინდათ, ისე მოიქეცით, — ხმაში შესამჩნევი წყენით დაამთავრა სტალინმა ჩემთან საუბარი ვაჟა-ფშაველას გამო. ამრიგად, მე მეძლეოდა პირდაპირი დავალება ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების ზოგიერთი მხარის კრიტიკით გამოვსულიყავი.

1951 წლის იანვარში თბილისის XX საქალაქო პარტიული კონფერენცია უნდა შემდგარიყო. გადაეწვევით, საანგარიშო მო-

ხსენებაში გამომეყო თავი «სამეცნიერო და შემოქმედებითი ორგანიზაციების მუშაობის საკითხი» და იქვე ვაჟა-ფშაველას ლიტერატურული მემკვიდრეობის ზოგადი საკითხიც გამეშუქებინა. მოხსენებაში სტალინზე მითითება არ შემეძლო, რადგან ამის რწმუნება არ მქონდა. იყო მეორე მოსაზრებაც, რომელიც ასეთ მითითებას გამორიცხავდა. ქართულ საზოგადოებრიობაში აღრიდანვე დამკვიდრებულია უმართებულო აზრი, რომლის მიხედვითაც დიდი მწერლის, დიდი მეცნიერის შემოქმედების ამა თუ იმ მხარის ოდნავი კრიტიკაც კი ლამის მთელი ერის შეურაცხყოფად განიხილება. და, თუ ეს ასეა, როგორიღა უნდა ყოფილიყო მკითხველის რეაქცია ვაჟას შემოქმედების ამ მართლაცდა უსამართლო შეფასებაზე. მე არ შემეძლო ასეთი «შეურაცხყოფლის» როლში სტალინი გამომეყვანა, თუმცა კარგად ვიცოდი: ამის გამო მის მიმართ საყვედურის ხმამაღლა გამოთქმას ვერავინ გაბედავდა“ (გვ. 363-264).

რატომ არ შევიდა ეს ნაწილი წიგნში? უამისოდ ვაჟას გაკრიტიკებას ახსნა არა აქვს. ძველდაც და ახლაც რამდენი სწავლულია ჩვენში, რომელთაც სალიტერატურო ენის თაობაზე აკაკისა და ვაჟას გაღიქვებაში აკაკის მხარე გულწრფელად უჭირავთ! გარდა ამისა, კრიტიკა კრიტიკაა, მაგრამ ის რეპრესიები, თუნდაც მწერალთა კავშირის სხდომათა დარბაზიდან ვაჟას სურათის ჩამოხსნა რითია გამართლებული?

ამ გაუკუღმართებულ გაგებასთან დაკავშირებით მაგონდება ჩვენი თანამშრომლის, ძველქართულ-ბერძნული ლიტერატურული ურთიერთობის ნიჭიერი მკვლევარისა და დიდებული პიროვნების, ვახტანგ (გუგული) ბაკაშვილის, ნაამბობი, რომელიც თავისი ძმისაგან მოუსმენია.

ძმა, გივი ბაკაშვილი, შესანიშნავი გეოლოგი და ასევე დიდებული პიროვნება გახლდათ. 1941 წელს უმაღლესი სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ იკვლევდა რაჭის, სვანეთისა და აფხაზეთის მთის ქანებს. აფხაზეთში დაეძებდა ვერცხლის წყლის საბადოებს. მათ შესახებ შესანიშნავად მოგვითხრობს თავის წიგნში „ექვსი თვე გამოქვაბულში“ („მერანი“, 1989). ალბათ არც ის იქნება ზედმეტი, აღინიშნოს, რომ გივი და გუგული გამოჩენილი მეცნიერ-გეოლოგისა და საზოგადო მოღვაწის, ალექსანდრე ჯანელიძის, დისშვილები იყვნენ.

აი, ბატონი გივის მონაყოლი, რაც ბატონმა გუგულმა გვიამბო:

— აფხაზეთის გეოლოგიურ ექსპედიციაში ყოფნის დროს რიწის ტბიდან მოვდიოდი. გზაში ტბისკენ მიმავალი მაღალი თანამდებობის მქონე ნაცნობი ინჟინერი, ექსკავატორით, ბულდოზერთა და სხვა

ტექნიკით შეიარაღებული მოდიოდა. ვკითხე და მითხრა: რიწის ტბის გასაღრმავებლად მივდივართო.

— რიწის ტბას რა გაღრმავება სჭირდება-მეთქი? — გავიკვირვე. ამიხსნა: ეს სტალინის მოთხოვნა ყოფილა და დაგვავალებსო.

— ამას სტალინი როგორ მოითხოვდა-მეთქი? — კიდევ უფრო გავიკვირვე.

თურმე, სტალინს რიწის ტბის სიღრმე უკითხავს. რომ უთხრეს, რამდენიც იყო, უთქვამს, კარგი იქნებოდა, უფრო ღრმა ყოფილიყო.

მე ამ ინჟინერს ავუხსენი, რომ რიწის ტბის ადგილი კირქვიანი ქანებია და, თუ მათ შევეხებით, შეიძლება წყალი სულაც დაიკარგოს-მეთქი. ამ საუბარს შედეგი გამოუღია და რიწის ტბის „გაღრმავების“ საქმე ამით დამთავრებულა.

ბატონ კანდიდ ჩარკვიანს, თუ ის სიმართლეს გადმოგვცემს, ვაჟა-ფშაველას იგივე „გაღრმავების“ ეპიდემია შეყრია!

მაგრამ, ძალიან ვეჭვობ, კანდიდ ჩარკვიანი მთლიან სიმართლეს გადმოგვცემდეს!

მეორე მხრივ, არაერთი და ბევრად უფრო სანდო ცნობა არსებობს, საიდანაც ნათლად და გარკვევით ჩანს, ი. სტალინი თავიდანვე და ყოველთვის რადიკალად აფასებდა ვაჟა-ფშაველას პოეზიასა და, რაც ამჯერად მთავარია, მის დამსახურებას ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებაში. ი. სტალინის მიერ ვაჟას პოეზიის ცოდნასა და მისადმი სიყვარულს, რასაც კ. ჩარკვიანიც გვიდასტურებს, თავის მოგონებებში აღნიშნავს პეტრე კაპანაძე. არსებობს მალაქია ტოროშელიძესთან ი. სტალინის საუბრის ჩანაწერი მოსკოვში საკავშირო მწერალთა პირველ ყრილობაზე ქართულ მწერლობაზე გასაკეთებელი მოხსენების შესახებ, სადაც ვკითხულობთ:

„ი. ბ. სტალინისა და მ. ტოროშელიძის დიალოგი

ი. სტალინი — როგორც გადმომცეს, თქვენ ყოფილხართ საქართველოში მწერალთა კავშირის თავმჯდომარე.

— დიახ, მე გახლავართ. — უპასუხა მ. ტოროშელიძემ.

— მაშ, თქვენ გამოხვალთ მოხსენებით მწერალთა საკავშირო ყრილობაზე ქართული ლიტერატურის შესახებ?

— დიახ, მე მაქვს დაგალებული.

— აბა, მოკლედ მითხარით, როგორ აპირებთ მოხსენების აგებას, რას მოახსენებთ მწერალთა ამ დიდ ყრილობას ქართული მწერლობის შესახებ?

— მე ვიტყვი, ამხანაგო სტალინ, რომ ოქტომბრის დიდმა რევო-

ლუცია მ გაათავისუფლა რუსეთის ყოფილი იმპერიის ტერიტორიაზე მოსახლე ერები. ამ ერებმა მოიპოვეს კულტურული შემოქმედების საშუალება და, მათ შორის, ეს საშუალება მოიპოვა ქართველმა ხალხმაც, რომელიც აი, თითქმის 15 წელიწადია, საბჭოთა წყობილების პირობებში ქმნის ახალ ეროვნულ ლიტერატურას და მე ვუამბობ ყრილობას, რას წერენ ჩვენში საუკეთესო მწერლები: მ. ჯავახიშვილი, გ. ტაბიძე, პ. იაშვილი, ს. შანშიაშვილი, ნ. ლორთქიფანიძე, გ. ლეონიძე, ტ. ტაბიძე, ალ. მამაშვილი, კ. ლორთქიფანიძე, ს. ჩიქოვანი და სხვები.

— როგორ, თქვენ ეტყვიან ყრილობას, რომ ქართველმა ხალხმა მხოლოდ ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ მოიპოვა კულტურული შემოქმედების საშუალება და მანამდე არაფერი შეუქმნია კულტურის დარგში? ამას ეტყვიან ქვეყნიერებას ყრილობის ტრიბუნიდან? გადაეცით ქართველ მწერლებს ჩემი სახელით, რომ, თუ რაიმე მისი მსგავსის შექმნა არ შეუძლიათ, რაც ჩვენს წინაპრებს შეუქმნიათ კულტურისა და მწერლობის დარგში, მათი მემკვიდროების გამოჩენის უნარი მაინც იქონიონ. მოხსენება უნდა დაიწყოს შოთა რუსთაველიდან მაინც, თუ უფრო ადრინდელი პერიოდიდან არა. დაწვრილებით უნდა ილაპარაკოთ რუსთველზე.

დაე, გაიგოს ყველამ ჩვენს ქვეყანაშია და მისი საზღვრების გარეთაც, როგორი ღირებულების კულტურული განძი შეუქმნია ქართველ ხალხს ოქტომბრის რევოლუციამდე შვიდი საუკუნით ადრე. შემდეგ გადმოხვალთ უფრო ახლობელ საუკუნეზე და დაახასიათებთ სულხან-საბა ორბელიანის, დ. გურამიშვილის, ბესიკ გაბაშვილის შემოქმედებას. განსაკუთრებით ვრცლად უნდა გაარჩიოთ ნ. ბარათაშვილის პოეზია. აი, როგორი დიდი პოეტი წარმოუშვია საქართველოს მე-19 საუკუნის დამდეგს, როცა იგი თვითმპყრობელობის დამონებულ კოლონიად იყო ქცეული. მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარზე რომ გადახვალთ, დაწვრილებით უნდა ილაპარაკოთ ი. ჭავჭავაძის შესახებ. საქართველოში თურმე რაღაცა უაზრო და ყალბი თვალსაზრისი გაუვრცელებიათ, თურმე ილია ჭავჭავაძე თავადაზნაურობისა და ბურჟუაზიის იდეოლოგიის, ამ კლასების ინტერესების დამცველი ყოფილიყოს. ვის მოუვიდა თავში ასეთი სიყალბე, ასეთი მცდარი და უკუღმართი აზრი?! თურმე საქართველოში ვიღაცეებს უპირისპირებენ ი. ჭავჭავაძეს. აქვს ვისმე მე-19 საუკუნის ქართველ მწერალთა შორის თუნდაც ისეთი ძლიერი სოციალური პროტესტი, როგორც მოცემულია ილიას შემოქმედებაში? მე ამის შესახებ რამოდენიმეჯერ ველაპარაკე

ქართველ ამხანაგებს, მაგრამ, როგორც ჩანს, აქედან დღემდე არავითარი დასკვნა არ გაუკეთებიათ. იმას ხომ არ ელოდებიან, თუ როდის გამოცემთ დეკრეტს ამ საკითხზე? შემდეგ ა. წერეთელსაც თავისი უნდა მივუზღოთ, ვაჟა-ფშაველასაც. რად ღირს თუნდაც ამ ორი დიდი ეროვნული პოეტის მხურვალე მონაწილეობა 1905 წ. რევოლუციურ მოძრაობაში. ვაჟა-ფშაველას შესახებაც ბევრ გაუგებრობასა და დაბნეულობას აქვს ადგილი, პრიმიტიულ ადამიანად და მოაზროვნედ თვლიან. აი, თქვენ საშუალება გექვსათ, გაფანტოთ ყველა ეს გაუგებრობა. შემდეგ უნდა განიხილოთ გასული საუკუნის მწერლების ი. ევლოშვილის, ალ. ყაზბეგის, ე. ნინოშვილის, დ. კლდიაშვილის შემოქმედება და დასასრულს იტყვიოთ, რომ ასეთი ხანგრძლივი და მდიდარი ტრადიციების საფუძველზე თავისუფალი და აღორძინებული ქართველი ხალხი ახლაც ქმნის თანამედროვეობის შესაფერის ლიტერატურას და ბოლოს მიმოიხილავთ ქართველ საბჭოთა მწერლობის ყველაზე დამახასიათებელ ნაწარმოებებს.

მოხსენებას, რასაკვირველია, დაწერილს ჩამოიტანთ. მე წავიკითხავ მას და შემდეგ გაიტანთ ყრილობაზე, – უთქვამს ბოლოს სტალინს“.

აქმონათხრობი მე ალექსანდრე ბარამიძის, ბესარიონ ყდენტისაგან და სხვებისაგანაც მომისმენია. ამჟამად ხელთა მაქვს რემინგტონის მანქანაზე გადაბეჭდილი ტექსტი, რომელიც გადმომცა ჩემმა თანაკურსელმა მეგობარმა და შესანიშნავმა პედაგოგმა **მაყვალა (ნათელა) ბერუაშვილმა**. მისთვის იგი ამ ორმოცი წლის წინათ ვიღაცას მიუცია, თუ ვის, არ ახსოვს. მე არ ვიცი, როდის, ვისგან და ვის მიერაა იგი ჩაწერილი, ან გამოქვეყნებულია თუ არა. სიმართლის შემცველი რომ არის, მ. ტოროშელიძის მოხსენებიდან გარკვევით ჩანს. ვნახოთ, რა თქვა მან ყრილობის ტრიბუნიდან. მოხსენებაში ვაჟა-ფშაველაზე ცალკეა საუბარი. ვიმოწმებთ ნაწყვეტებს:

„ფრიად ორიგინალურ მოვლენას წარმოადგენს ქართულ ლიტერატურაში პოეტი ვაჟა-ფშაველა, ჩამომავლობით ფშაველი და მიუხედავად მიღებული განათლებისა – მთელი თავისი ცხოვრებით. პოეტის არაჩვეულებრივი შემოქმედება მომწიფდა 80-იანი წლების რეაქციის პირობებში, როდესაც ცარიზმი განსაკუთრებული ძალით ავიწროებდა «ინოროდცულ» განაპირა კუთხეებს, სდევნიდა ენას, ცნებებს. (...) მისთვის დასავლეთ-ევროპის ლიტერატურის გზაც ხსნილი იყო. მაგრამ ყველაზე მეტად მასზე გავლენას ახდენდა გარემო ვითარება, – მთიელთა ცხოვრება, სადაც თითქმის ხელუხლებლად

იყო დარჩენილი ძველი გვაროვნული ყოფა-ცხოვრება თავისი პატრიარქალური ურთიერთობით.

პოეტს თანაბრად ძულს ცარიზმიცა და ბურჟუაზიული ეკონომიკაც, როგორც საქართველოს დამმონებელი და კაპიტალიზმი – როგორც ძველი საფუძვლების დამანგრეველი და ნაციონალური საზღვრების მომშლელი.

(...) ვაჟა-ფშაველა თავის მასალას იღებს ცოცხალი სინამდვილიდან და ამ მხრივ დიდი უპირატესობა აქვს ძველი ცხოვრების მეხოტბებთან – ა. წერეთელთან და ი. ჭავჭავაძესთანაც შედარებით.

(...) ამ მომენტების თავისებურება ვაჟა-ფშაველას კი არ აახლოვებს წინამორბედ პოეტებთან, რომელთა გავლენას ის თითქოს განიცდის, არამედ განასხვავებს მათგან და მას სრულიად ორიგინალურ მწერლად ხდის.

(...) მისი ლირიკული ლექსების რამდენიმე ტომი ააშკარავებს პოეტში ხალხური პოეზიის გავლენას, რომელსაც იგი მონურად კი არ ჰბაძავს, არამედ ოსტატურად იყენებს და ამშვენებს. იგი ზოგჯერ ძალუმაღ განიცდის ამ გავლენას და შემოაქვს ლიტერატურისათვის უცხო გამოთქმანი და ადგილობრივი დიალექტების ლექსიკური მასალა, რისთვისაც მას აკაკი წერეთელმა საჯაროდ უსაყვედურა. მაგრამ ამ დეფექტს ის საეხებით სძლევეს თავის პროზაში, რომელიც წარმოადგენს მხატვრული სტილის, ფორმისა და შინაარსის ჰარმონიული შეხამების ნიმუშს⁶.

მთლიანი მოხსენების ზოგიერთ შეფასებას შეიძლება არ დაეთანხმო, მაგრამ მასში ვაჟას დამამცირებელ გამოთქმას ვერაფერს ნახავთ. პირიქით, ყველგან აღმატებულადაა იგი წარმოდგენილი.

ბარემ აქ ერთს კიდევ დავუმატებ. რამდენადაც მახსოვს, არსებობს ცნობილი მწერლისა და ჟურნალისტის პეტრე პავლენკოს მონათხრობი, რომ ომის დროს იგი ი. სტალინსა და ლ. ბერიას თან ახლდა მოსკოვთან ფრონტის ახლოს, სადაც ი. სტალინმა ლ. ბერიას ქართულად უთხრა ვაჟა-ფშაველას სტრიქონი ლექსიდან „ფშაველი ჯარისკაცის წერილი“. რუსეთის ჯარში მოსამსახურე ფშაველი ჯარისკაცი დედას ეკითხება: „ნეტა თუ დაგვიფასდება ქართველთა შვილებს ამაგი“. პ. პავლენკოს, რომელსაც 1900 წლიდან საქართველოში უცხოვრია და 20-იანი წლებიდან თბილისის გაზეთებში უმუშავია, მაშინ ეს ლექსი რუსული ასოებით ჩაუწერია და შემდეგ მისი რაობა ლ. ბერიასთან

⁶ მალაქია ტოროშელიძე, ქართული ლიტერატურა, მოხსენება საბჭოთა მწერლების პირველ საკავშირო ყრილობაზე 1934 წლის 20 აგვისტოს, თბ., 1934, გვ. 51-53.

დაუზუსტებია. ახლანან გივი ლომიძემ მითხრა, რომ პ. პავლენკოს ეს მოგონება მისთვის მოსკოვის მივლინებიდან დაბრუნებულ ნოდარ ალანიას უამბია.

ახლა ყველაზე მთავარი. მოვუსმინოთ, დასმულ საკითხზე რას გვიამბობს აკაკი ვასაძე 1946 წლის ოქტომბერში სოჭში ი. სტალინთან შეხვედრის შესახებ: ერთ დღეს, როდესაც მან ლექსი „ვეფხისა და მოყმის სიმღერა“ წაიკითხა, წერს: „*აი, გაგასრულე ლექსი და ყველამ ერთდროულად ტაში შემოჰკრა, სტალინმა კი თქვა:*

— მარგალიტია!

როდესაც მადლობის გადასახდელად მივუახლოვდი, მითხრა: «შენც მარგალიტი ხარ» და მხარზე ხელი დამკრა.

— *აი, ვაჟა-ფშაველას ძირები სად არის! აი, საიდან წამოვიდა ვაჟა! — თქვა სტალინმა!*⁷

მეორე ადგილას ვკითხულობთ: „*აქედან ანაზღეულად ქართულ სალიტერატურო ენაზე და მისი განვითარების პერსპექტივებზე ჩამოვარდა საუბარი. ყველა ენა, — თქვა მან (ი. სტალინმა — ბ. დ.), — ეკონომიის გზით ვითარდება, რომ უფრო სადად, უფრო ნაკლები სიტყვებით გამოიხატოს აზრი. ენის განვითარების საკითხი სახელმწიფოებრივი საკითხია და, ამიტომაც, მისი დადგენის საქმეში სახელმწიფო უნდა ჩაერიოს (...)* მე მესმის, რომ ქართულში დიალექტი ძირითადია და მის საფუძველზე უნდა შეიქმნას სალიტერატურო ენა, მაგრამ ისიც არ უნდა ვაქციოთ ფეტიშად. დასავლეთ საქართველოს ამა თუ იმ მხარისათვის დამახასიათებელი მეტყველებიდან ბევრი კარგი ფორმა უნდა გამოვიყენოთ. გურულიდანაც, მეგრულიდანაც, იმერეთიდანაც და ასე უფრო გაგამრავალფეროვნოთ, გავამდიდროთ და ეკონომიურადაც უფრო დაეხვეწოთ სალიტერატურო ქართული. ჰო, სულ დამაგიწყდა მთიულური, ხევსურული, ფშავეური კილოკავებიც აუცილებელი და გამოსაყენებელია. მერედა, ამ კილოკავების, ამ კუთხური მეტყველების ფორმების გამოყენებით რამდენად გაიზრდება ლექსიკაც! ყველა ეს ქართული ენაა და რა კუთხურიც არ უნდა იყოს სიტყვა, თუ იგი სალიტერატურო მეტყველებას სჭირდება, გამოყენებული უნდა იქნეს. ენის საკითხი უაღრესად რთულია და ამ საკითხში, ვიმეორებ, თვით სახელმწიფო აპარატის ჩარევაც საჭირო. მაგალითად, სახელმწიფო აპარატი რომ არ ჩარეულიყო უკრაინული ენის საკითხში 1918-19 წლებში, რა გამოვიდოდა? ზოგი მწერალი და მოღვაწე იბახდა, გალიციური ენა უნდა ედოს საფუძველად

⁷ აკაკი ვასაძე, მოგონებები (წიგნი მეორე), დამხმარე სახელმძღვანელო, თბ., 2010, გვ. 375.

უკრაინულ სალიტერატურო ენასო, ზოგი დონბასის ენისაკენ ექაჩებოდა, ზოგი — ძველი სლავიანური საკენ. ჩვენ კი ასე დაუადგინეთ, უკრაინულ სალიტერატურო ენას კიევის ენა უნდა დაედოს საფუძვლად და სამივე დიალექტის ხარჯზე გამდიდრების გზით უნდა განვითარდეს და ჩამოყალიბდესო. საქართველოში კიდევ უფრო მრავალფეროვნებაა დიალექტების მხრივ. აქ მეტი სირთულეა და მეტი შესაძლებლობებიც. საჭიროა მისი, რაც შეიძლება სწრაფად საბოლოოდ დადგენა და განვითარება, როგორც მთლიანად საქართველოს ენისა. ამ საქმეში კი მეტი, რაც შეიძლება მეტი, სისადავეა საჭირო, რომ სალიტერატურო ენა კახელისათვისაც, ქართლელისათვისაც, აფხაზისთვისაც, გურულისთვისაც, იმერლისთვისაც, მეგრელისთვისაც, სვანებისთვისაც და საერთოდ, ყველა კუთხის წარმომადგენლისთვის ადვილად ასათვისებელი და გასაგები იყოს. ამას არა მარტო ლიტერატურული ან მეცნიერული, არამედ სახელმწიფო მნიშვნელობაც აქვს და ამ საქმეში ახლა დადებითი მარცვალი შემდგომ დიდ საჭირო ნაყოფს გამოიღებს და ასეთ დროს შემოეხიდება ქართველ კაცს, ისეთ დროს განამტკიცებს, რომ...

აქ ციტატას ერთი წუთით მეც შევწყვეტ და ხმამაღლა ვიკითხავ: ამ მსჯელობას რაიმე ზადი ახლავს?! ან უთვალავი სახელმწიფო საქმეებით სავსე საბჭოთა ქვეყნის მეთაური რომ ენის მოვლა-პატრონობაზე, როგორც სახელმწიფო პოლიტიკის რანგის საქმეზე, ამდენს რომ ლაპარაკობს, შევადართო ჩვენი ეროვნული თვითმყოფადობის წინააღმდეგ კისერტეხით მებრძოლ მიხეილ სააკაშვილსა და მის ყოფილ „რეფორმატორ“ მინისტრ ალექსანდრე (კახა) ლომიას, რომლებმაც პრეზიდენტს დაქვემდებარებული ქართული ენის სახელმწიფო კომისია და არსებული ენის პალატა გააუქმეს! გავაგრძელოთ ი. სტალინის მსჯელობა, რომელიც უშუალოდ ჩვენს საკითხს ეხება:

(ენის — ბ. დ.) „**კარგი სისადავეა აქ საჭირო და ლაკონიურობა. ამ მხრივ, თუ კი ი. ჭავჭავაძეს ღრმა პატივს ვცემ, მაგრამ აკაკი მაინც უფრო ნოვატორად მიმაჩნია საქართველოში ენის გახალხურების და განვითარების საქმეში. აკაკის კვალად, ვაჟაც დიდად დაეხმარა ქართულ სალიტერატურო ენას თავისი ხალხური მეტყველებების ფორმებით, ლექსიკითა და გრძნობათა და აზრთა სადად გამოთქმით**“⁸.

⁸ იქვე, გვ. 381-383.

არის ამ ნაამბობში რაიმე საეჭვო და საჭოჭმანო?! მაშინ როდესაც კანდიდ ჩარკვიანის მონათხრობი ნიშანდობლივ კითხვებს იწვევს: ნუთუ საქართველოს პირველმა პირმა, რომელიც საკავშირო მთავრობასთან და, კერძოდ ი. სტალინთან, იმდენად ახლოს იმყოფებოდა, ვაჟაზე მისი შეხედულება მხოლოდ იმ საუბრისას გაიგო? ან ი. სტალინმა ამ გაგზავნილი ტომებით გაიცნო ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება? თავიანთ მონათხრობში ვინ უნდა იყოს მართალი, აკაკი ვასაძე, რომელიც რაიმე წინასწარ დასახული მიზნის უქონლად გადმოგვცემს თავის ნანახსა და მოსმენილს, თუ კანდიდ ჩარკვიანი, რომელმაც ვაჟა-ფშაველასა და ქართველი ერის წინაშე დიდი უსამართლობა ჩაიდინა და მისგან თავის დაღწევას ცდილობს?

ახლა ნოდარ ალანიას დამოწმების თაობაზე.

მანამდე უნდა შევნიშნოთ: რ. თვარაძისა თუ მისი ინფორმატორის ცნობით, სტალინს ვაჟას დამამცირებელი სიტყვა „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ მიღებისას უთქვამს, კ. ჩარკვიანი კი ამას ვაჟას ტომების მიღებას უკავშირებს! რ. თვარაძემ ეს არ იცოდა? თუ ი. სტალინმა ორივეჯერ თქვა?

როცა „კალმასობაში“ ბატონი რევაზის მოგონება დაიბეჭდა, მინდოდა, ამის თაობაზე მასთან საუბარი, მაგრამ ვერ მოვახერხე: სენი, რომელმაც მას ბოლო მოუღო, იმდენად გაუძლიერდა, რომ სამსახურში, ლიტერატურის ინსტიტუტში, იშვიათად მოდიოდა, ისიც მცირე დროით, მხოლოდ საბუთებზე ხელმოსაწერად, რამდენიმე თვეში კი გარდაიცვალა.

ვაჟას მიმართ ჩატარებულ იმდროინდელ მართლაც თავმოსაჭრელ ღონისძიებებზე ნოდარ ალანიასთან სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ამბებთან დაკავშირებით მეც მისაუბრია. მაგალითად: პირველად მისგან მოვისმინე მწერალთა კავშირის სასახლის დარბაზის კედლიდან ვაჟას სურათის ჩამოხსნისა და გატანის ამბავი. ერთ-ერთ სხდომაზე როგორ აღიმადლა ზმა დიმიტრი ბენაშვილმა და მაშინ სხდომის თავმჯდომარე გიორგი ლეონიძე ამაზე რა უხერხულად და ორჭოფულად აძლევდა მას პასუხს. მაგრამ არასოდეს არ უთქვამს, რომ ამ საქმეში ი. სტალინს რაიმე ბრალი მიუძღოდა. ნოდარი, რევაზ თვარაძისაგან განსხვავებით, რეპრესირებული ოჯახიდან არ ყოფილა, ი. სტალინის მიმართ სიძულვილი არ ჰქონია, ყოველ შემთხვევაში ჩემთან, არასოდეს გამოუძღვანებია. პირიქით კი ყოფილა.

როცა ბატონი რევაზის აღნიშნული დამოწმება წავიკითხე, მე ამ საკითხზე საგანგებოდ ველაპარაკე ნოდარის მეუღლე **ლილი გოგონიას**,

თანაკლასელები და თანაკურსელები **გალაქტიონ (კუსა) სიხარულიძეს**, თანაკურსელები და ახლო მეგობარი **გივი ლომიძეს**, უახლოეს მეგობარ **ოთარ (რიჩა) გაგუას**, მაგრამ ვერც ერთმა ვერ დამიდასტურა, მისგან ამის მსგავსი რამე გაეგონოს!

მაგრამ, რადგან კვამლი უცეცხლოდ არ ჩნდება, რა არის ეს „ცეცხლი“? აშკარაა, ვაჟა-ფშაველას მიერ სოსო ჯუღაშვილის კიბეზე დაგორების შესახებ ლეგენდას საფუძველი დაუდო გაზეთ „დროებაში“ მომხდარმა ერთმა ამბავმა.

XIX საუკუნის მეორე ნახევრის რუსეთში გამოჩნდა კატორღიდან გამოქცეული ავანტურისტი, ვინმე პენზელი მდაბიო **ნიკოლოზ ივანეს ძე აშინოვი**, რომელსაც თავი *თავისუფალი ყაზახების ატამანად* მოჰქონდა. თავისი აფერისტული საქმიანობით პეტერბურგში განცხრობით ცხოვრობდა, ყველგან ძლევაძიოსილ გმირად მიაჩნდათ და არისტოკრატთა ოჯახები ფართოდ უღებდნენ კარს. თუმცა ზოგი ხედავდა, იგი აქეთ-იქით რა საძაგლად დაძრწოდა, მაგრამ მის წინააღმდეგ ხმის ამოღებას ვერავინ ბედავდა.

აი, ეს კაცი 80-იან წლების თბილისში ჩამოვიდა და თავისი ოინები დაიწყო. გაზეთმა „დროებაში“ დაბეჭდა, რომ *„გამოჩენილა ერთი ვიღაც ხელაღებული აშინოვი (...) და მთელი ოდისეა დაუწყიაო“*.

აკაკი წერეთელი რუსულად დაწერილ მოგონებაში მოგვითხრობს: *„ერთ მშვენიერ დილას რედაქციის კანტორაში ვისხელით: თითონ რედაქტორი განსვენებული სერგეი მესხი, მე და ჯერ კიდევ ახალგაზრდა, ასპარეზზე მაშინ ახლად გამოსული ჩვენი ცნობილი მწერალი ვაჟა-ფშაველა, როგორც მთიელს, მას ჩოხა ეცვა და ხანჯალი ეკიდა.“*

უცებ შემოვარდა ვიღაც კაცი, ჩასხმული, ქერა, მაცეცა თვალებიანი, ყაზახურად გამოწყობილი და გააფთრებულად დაიწყო:

— *«დროების» რედაქცია აქ არის? რომელია რედაქტორი? — დაიყვირა მან.*

— *რედაქტორი მე ვარ! რა გნებავთ? — უპასუხებს ოღნავ აღელვებული რედაქტორი.*

— *როგორ თუ რა მნებავს?! თქვენ მოათავსეთ სტატია... გალანძღეთ აშინოვი, აშინოვი კი მე ვარ!.. მე!.. თქვენ გნებავთ, ხელი შემშიშალოთ?! თქვენ როგორც «ტუზემეცს», ალბათ, არ მოგწონთ ჩვენი კონფიდენციალური პოლიტიკა?*

— *ესე იგი, რაღაც ბოღვა...*

— *ბოღვა? თქვენ ამას ბოღვას უწოდებთ, როდესაც სხვა თქვენზე*

უფრო კომპეტენტური გვიჯეროდა და ხელს გვიწყოვენ? ჰმ! .. განა თქვენ დედაქალაქის გაზეთებს არ კითხულობთ? მე თქვენ მოგაწვდით Московские ведомости—ს.

— თუ შეიძლებოდა, ნუ ყვირით. აქ ბაზარი კი არა, რედაქციაა! მიბრძანდით აქედან.

— რას ნიშნავს მივბრძანდე? როგორ თუ მივბრძანდე! მე აქედან ცოცხალი არ გავეალ, სანამ ჩემთანვე თქვენ მიერ დაბეჭდილის უარყოფას არ დასწერთ... — დაიყვირა მან და ხანჯალზე ხელი გაივლო.

რედაქტორი გაფითრდა, მე კი შევშინდი. მაგრამ ახალგაზრდა მთიელი ვაჟა-ფშაველა, რომელიც ცნობისმოყვარეობით უყურებდა მთელ ამ სცენას, უცებ წამოხტა, სტაცა აშინოვს კისერში ხელი, მალა აიტაცა და დაუყვირა: ვის აშინებ შენ ხანჯლითა, ჰა? იცოდე, შე უბადრუკო, ვიდრე ხანჯალს ამოიღებდე, თავს ათჯერ წაგაცლი!

ჩვენი «გმირი», რომელიც თავისი ხანჯლის წვერზე თეირანის მორთმევას გვპირდებოდა, აშნაირ რამეს არ მოელოდა. მას უცბად მიავიწყდა თავისი ხანჯალი, კილო იცვალა და მთავრობასთან ჩივილით დაიწყო მუქარა.

მაგრამ ახალგაზრდა მთიელმა დიდხანს ლაპარაკი არ დააცალა: ჰკრა პანდური და კიბეზე დააგორა“.⁹

როგორც ვხედავთ, აშინოვისა და ი. სტალინის ამბები ერთნაირია. ჩემთვის წარმოუდგენელია, აკაკისა და ვაჟას ჩინებულ მცოდნე ნოდარ ალანას აკაკის დამოწმებული მოგონება არ სცოდნოდა.

ახალგაზრდა ი. სტალინთანაც იგივე რომ მომხდარიყო, რაც აშინოვთან, ვიმეორებთ, ამის შესახებ არავითარი სანდო ცნობა არ მოიპოვება. პირიქით, ი. სტალინის თანასემინარიელი ჰეტრე კაპანაძე იგონებს, რა ძალისძალით გაუშვეს იგი „ივერიის“ რედაქციაში ილია ჭავჭავაძესთან და რა კრძალვით იყო ის გამსჭვალული მისთვისაც სასიქადულო მწერლისა და მოღვაწისადმი: „*მუდამ საღი ატმოსფეროს მაძიებელ სოსოს თბილისის პოპულარულ გამოცემლობებთან ცოცხალი კავშირი ჰქონდა. ფხიზლად თვალყურს ადევნებდა საზოგადოებრივი ცხოვრების მაჯისცემას, პუბლიცისტიკას, სიტყვაკაზმულ მწერლობას, ბელეტრისტიკასა და ისტორიას გატაცებით კითხულობდა. სემინარიის მეორე კლასში იყო, რომ თითონაც სცადა წერა. პირველი მისი ნაწარმოები ლექსები იყო. რამდენიმე ლექსი ამხანაგთა მცირე წრეს წაუკითხა.*

⁹ ქართული მწერლები ვაჟა-ფშაველას შესახებ, შეადგინეს: იუზა ევგენიძე, ლალო მინაშვილი, ჯუმბერ ჭუმბურიძე, თბ., 2003, გვ. 400-401.

ამხანაგებს ძალიან მოეწონათ სოსოს ლექსები, ზოგი პირდაპირ ალტაცებული იყო.

ამხანაგებმა ურჩიეს ლექსი წაელო გაზეთში დასაბეჭდად. იმ ხანად გაზეთი «ივერია» გამოდიოდა, რომელსაც ილია ჭავჭავაძე რედაქტორობდა.

სოსო დიდ უარზე იდგა, მორცხობდა, ეკრძალებოდა, მაგრამ ბოლოს ამხანაგთა დაჟინებითი მოთხოვნით, როგორც იყო, რედაქციისაკენ გაემართა. რედაქციაში «მეველე» (დავით მიქელაძე) დახვედროდა და სოსოს განცხადებაზე — მინდა რედაქტორი ილია ჭავჭავაძე ვნახო, ეპასუხნა, ამჟამად ილია აქ არ არის და ხვალ შეგიძლია ნახვად.

სოსოს აღარ უნდოდა მეორედ წასვლა რედაქციაში. ამხანაგები აღარ მოეშვნენ. მეორე დღეს სოსომ «მეველის» მითითებით მოკრძალებით შეალო ილიას კაბინეტის კარი და თავდაბალი სალამი მისცა დიდ მწერალს. როცა ილია შეეკითხა — ახლგაზრდავ, რა გინდაო, — სოსომ მოკრძალებით გაუწოდა თავისი დაწერილი ლექსი.

სოსო გულისძვერით მოელოდა ილიას მსჯავრს. გაათავა ილიამ ლექსის წაკითხვა, ცოტა შეისვენა, რამდენჯერმე შეხედა მის ავტორს, წამოდგა, მხარზე ხელი დაადო სოსოს და უთხრა — «კარგი ლექსია, ახლგაზრდავ, იმეცადინე, სწერე და კარგი მწერალი იქნებიო».

სოსო გახარებული და კმაყოფილი დაბრუნდა. არანაკლებ სასიამოვნოდ დავერჩა ეს გარემოება მის მეგობრებსაც. ჩქარა მისი ლექსი «ივერიაში» დაიბეჭდა და ჩვენს სიხარულს დასასრული არ ჰქონდა. მახსოვს, ის ნომერი გაზეთისა მოწაფეთა ხელიდან ხელში გადადიოდა...¹⁰

უცნაურზე უცნაურია, ამ მონათხრობში რაიმე ეჭვი შეიტანო, როგორც ამას ალექსანდრე დაუშვინი სჩადის: „ჩვენ შორსა ვართ იმ აზრისაგან, რომ ზემოთ მოტანილი მოგონებები, განსაკუთრებით ილია ჭავჭავაძესთან შეხვედრის ეპიზოდი, აბსოლუტური ჭეშმარიტებაა, თუმცა მასში არც დაუჯერებელი ამბავი არ არის გადმოცემული“.¹¹

დასკვნის სახით დაბეჯითებით შემიძლია ვთქვა: ი. სტალინის შესახებ აღნიშნული ლეგენდა გაუგებრობის ნიადაგზეა შექმნილი, ყოველ შემთხვევაში, ნოდარ ალანიასთან მას არავითარი კავშირი არ აქვს!

¹⁰ პ. კაპანაძე, ბელადის ბავშვობა და ყრმობა (მოგონება), თბ., 1945, გვ. 54-55.

¹¹ ალექსანდრე დაუშვინი, სოსო ჯულაშვილის ამბავი, წიგნი პირველი, სოსელო, თბ., 2000, გვ. 122.